हॅण्डलूम मार्क

आश्वस्त अस्सलपणा

विकास आयुक्त (हातमाग) कार्यालय
वस्त्र मंत्रालय, भारत सरकार

<u>हॅण्डलूम मार्क योजना</u>

हातमाग कपड़े प्राचीन काळापासून भारताची समृद्ध सांस्कृतिक परंपरा म्हणून ओळखले जातात . आर्थिक दृष्टीने विचार केल्यास हातमाग क्षेत्र कृषी नंतर दुस-या क्रमांकावर येते. जे लाखों लोकांच्या उदरनिर्वाहाचं साधन आहे. एका अंदाजा प्रमाणे हाथमाग उद्योगापासून 65 लाख लोकांना प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षरित्या रोजगार मिळतो . संपूर्ण भारतभर 35 लाख हातमाग कार्यरत आहेत. वर्ष 2007-08 मध्ये हाथमाग कपडयांच उत्पादन 6947 मिलियन वर्ग मिटर होते. हातमाग, मिल व पावरलूम क्षेत्रासह एकूण कपड़े/वस्त्र उत्पादनात 2007-08 वर्षात हातमाग क्षेत्राची 16% टक्केवारी होती .

वाढती लोकसंख्या आणि समृद्धीमुळे देशांतर्गत तसेच आंतरराष्ट्रीय बाजार आणखी वाढण्याची आशा आहे . परिणामी दरडोई उत्पन्न सुद्धा वाढेल. यंत्रमाग व कापड गिरणी क्षेत्राच्या तुलनेत हातमाग क्षेत्र अल्प प्रमाणात व्यावसायिक दृष्टीने वस्तू उत्पादित करणे, नवीनता, नवीन डिझाइन आत्मसात करणे, पुरवठादाराच्या आवश्यकतेप्रमाणे बदल घडवून आणणे आणि अपूर्व अशा कलाकृती तैयार करण्यास सक्षम आहे. हातमाग क्षेत्राच्या अनेक समस्या आहेत.. जरी हातमागावरील कापड मूळ रुपात सूती धाग्यांनी विणले जात असले तरी भविष्यात सूती धाग्यासह इतर फाइबरना सुद्धा बरोबरीचे स्थान मिळण्याची शक्यता आहे. टेक्नॉलाजीचा विकास झाल्यामुळे हातमागावरील उत्पादित वस्तूचे यंत्रमागावर कमी खर्चात आणि मोठया प्रमाणात नकल केली

जात आहे . जरी भारत सरकारचे वस्त्र उद्योगासाठी एक समान धोरण असले तरी सुद्धा सरकारची इच्छा आहे की हातमाग क्षेत्राकरिता यंत्रमाग व कापड गिरणी यांच्या अधिकार क्षेत्रापासून दूर अशी व्यवस्था असावी.

भारत सरकारचे हॅण्डलूम विकास आयुक्त कार्यालय विणकरांच्या हित व कल्याणासाठी अनेक विकासात्मक योजना, कार्यक्रम राबवित आहे . ''हॅण्डलूम मार्क'' लागू करण्यामागे मुख्य कारण हातमाग उत्पादनाला सामुहिक ओळख करुन देणे व हातांनी विणलेल्या वस्तूनां लोकप्रिय बनविणे होते. एवढेच नव्हे ग्राहक सुद्धा आपण जी वस्तू विकत घेत आहोत त्या वस्तूबद्दल हमी देण्याच काम अर्थात वस्तू खरोखर हातानी विणलेली आहे याची खात्री या मार्कद्वारे होईल. तदउपरांत वस्तू आणि उत्पादकाच्या नावाची स्पष्ट ओळख सुद्धा यामुळे होईल. अशा रितीने "हॅण्डलूम मार्क" एक सशक्त रचनात्मक कार्यांचे प्रशस्ति चिन्ह बनेल व उत्पादित वस्तूला प्रतिस्पर्धेमुळे एक वेगळी ओळख मिळेल .

"हॅण्डलूम मार्क" तयार करण्याचे काम राष्ट्रीय डिझाइन संस्थान अहमदाबादला सोपविले होते. या मार्कच्या लोगोचा आकार-प्रकार उभ्या-आडव्या धाग्यांच्या विणण्याने प्रेरित आहे. हे धागे म्हणजे ज्या सहयोगी संस्थांनी आपलं अमूल्य योगदान दिलं आणि विणकरांनी आपले कौशल्य पणाला लावलं त्यांच्या संकेत रुपात त्यांची जणू ओळखच करुन देतात. या दोघांच्या ताळमेळामुळे एका घनिष्ठ नेटवर्कची निर्मिती होत आहे. उभे-आडवे

धागे अशा त-हेने गुंफलेले आहेत की ज्यामुळे एका ''घन'' चा आकार बनलेला आहे .

या मार्कचे दोन प्रकार आहेत. एक देशांतर्गत उपयोगासाठी : यात लोगो खाली हैण्डलूम लिहिलेलं आहे आणि दुसरा आंतरराष्ट्रीय उपयोगासाठी : त्याच लोगो खाली हॅण्डवोव्हन इन इंडिया (भारतात हातानी विणलेला) लिहिलेलं आहे .

धोरणात्मक तरतुदीचा योजनेला पाठींबा :

दिनांक 7 एप्रिल, 2004-2009 च्या वार्षिक पुरवणीमध्ये असा उल्लेख आहे की ''योजनेत अधिसूचीत उत्पादित वस्तू उदा. मूल्यवर्धित मासे आणि चामडे तसेच स्टेशनरी वस्तू फटाके, खेळाचे सामान तसेच हॅण्डलूम मार्क वाल्या हातमागवर उत्पादित वस्तू आणि हस्तकला व वस्तूंच्या निर्यात कारभाराच्या 50% पर्यंत निर्यात एफओबी मूल्यच्या 2.5% दरानी डयूटी क्रेडिट सुविधा देण्यात आली आहे .

<u>हॅण्डलूम मार्क तपशील</u>

- ❖ सर्टिफिकेशन ट्रेड मार्कच्या ट्रेड मार्क्स अधिनियम, 1999 तसेच कॉपीराइटसाठी अधिनियम, 1957 च्या अंतर्गत नोंदणी झालेली आहे .
- ❖ सहज ओळख/वर्गीकरणासाठी प्रत्येक लेबलमागे कोड दिलेला आहे . उदाहरण: देशांतर्गत विक्रीसाठी कपडयाला **डीएफ** आणि त्यांनंतर कोड नंबर, देशांतर्गत विक्रीसाठी मेड-अप व गारमेंटसाठी **डीएम** तसेच त्यानंतर कोड नंबर, निर्यात कपडयासाठी **ईएफ** आणि त्यानंतर कोड

नंबर तसेच निर्यातकरिता मेड-अप व गारमेंट साठी **ईएम** आणि त्यानंतर कोड नंबर.

<u>लेबल लावायची पद्धत</u>

- ❖ एक लेबल हातमागावर, विणलेल्या कपडयापासून बनविलेल्या प्रत्येक मेड-अप वस्तू आणि प्रत्येक गारमेंटवर लावला जाईल . उपयोगकर्ता लेबलला बांधून किंवा शिवून सुद्धा लावू शकतात .
- ❖ हातमागपासून बनलेल्या कपडयाच्या बाबतीत एक लेबल कपडयाच्या आतील टोकाला लावला जाईल.
- ❖ जर कापड ग्राहकाला किरकोळमध्ये विकला जात असेल तर किरकोळ विक्रेता कपडयाच्या कट-पीस वर लेबल लावेल.
- ❖ योजनेत हातमागपासून बनलेले सर्व कपडे आणि प्रॉडक्ट समावले आहेत.
- ❖ हॅण्डलूम मार्क योजना देशभर राबविण्यात आली आहे. वैयक्तिक विणकर, अपेक्स व प्राथमिक हातमाग विणकर सहकारी संस्था, मास्टर विणकर, हातमाग विकास महामंडळ, किरकोळ विक्रेता आणि निर्यातदार या योजनेत भाग घेवून लाभान्वित होवू शकतात.

उद्देश :

- ❖ देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय बाजारात हातमागवर बनविलेल्या वस्तूंन प्रोत्साहन देणे.
- ❖ प्रॉडक्ट ओरिजिनच्या वास्तविकतेबद्दल ग्राहकांना खात्री देणे

- ❖ हातमाग विणकरांची आंतरर्राष्ट्रीय विपणन श्रृंखलेत सुधारणा घडवून आणणे.
- ❖ हातमाग वस्तूंची सप्लाय चेन मजबूत करणे.
- ❖ देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय बाजारात हातमाग वस्तूला योग्य किमंत मिळण्यास सुयोग्य बनवणे.
- ❖ हातमाग विणकर समुदायच्या उत्पन्नात सुधारणा घडवून आणणे.
- ❖ हातमाग विणकरांना वर्षभर कुठल्याही अडथळयाविना काम उपलब्ध करुन देणे.
- ❖ हातमाग पुरवठा आणि विणकरांवरचा तपशील (Database) तयार करणे, ज्यामुळे सध्या भारत सरकार द्वारा राबविण्यात येत असणा-या योजनांच्या माध्यमातून आणि भविष्यात योजना बनवून विणकराना पाठिबा आणि प्रोत्साहन देणे.

योजनेची अमलबजावणी :

वस्त्र समितीला देशभर हॅण्डलूम मार्क योजनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी "इम्प्लिमेंटेंशन एजेंसी'' म्हणून नियुक्त करण्यात आले आहे .

हॅण्डलूम मार्क प्राप्त करण्याच्या पद्धती

- ❖ अर्ज (फॉर्म) वस्त्र समितीच्या कार्यालयाकडून प्राप्त करु शकता. . http.//textilescommittee.gov.in//

- ❖ योजनेचा दुरुपयोग टाळण्यासाठी अर्जदारांची नोंदणी, वैयक्तिक विणकर, एपेक्स व प्राथमिक हातमाग विणकर को-आपरेटिव्ह सोसायटया,मास्टर विणकर, हातमाग विकास महामंडळ, किरकोळ विक्रेता हातमाग आणि निर्यातदार यांच्या कार्यस्थळावर सत्यापन केल्यानंतर करण्यात येईल.
- ❖ पात्र हातमाग विणकर, मास्टर विणकर, सोसायटया, किरकोळ विक्रेता तसेच निर्यातदार यांनी आवश्यक शुल्क देवून मगच नोंदणी करण्यात येईल. त्यानंतर एका करारनाम्यावर सहया केल्या जातील.
- ❖ निर्यातदारांच्या व्यतिरिक्त लेबलांचा पुरवठा, अनुमानित वार्षिक उत्पादन व विक्रीच्या आधारावर केला जाईल (निर्यातदारांना तिमाही आधारावर पुरवठा केला जाईल.)
- ❖ नोंदणी झालेल्या उपयोगकर्त्यांना मासिक तपशील देणे आवश्यक आहे .

.सं.	**उपयोगकर्ता तपशील**	**प्रत्येक वर्ष नोदंणी शुल्क**
1.	वैयक्तिक हातमाग विणकर	रु.25/-
2.	मास्टर हातमाग विणकर	रु.500/-
3.	प्राथमिक हातमाग विणकर को.ऑप.सोसायटी	रु.2000/-
4.	एपेक्स हातमाग विणकर को.ऑप.सोसायटी	रु.5000/-
5.	ट्रेडर/रिटेलर (देशांतर्गत बाजार)	रु.5000/-
6.	निर्माता निर्यातदार (निर्यात बाजार)	रु.10,000/-
7.	व्यापारी निर्यातदार (निर्यात बाजार)	रु.10,000/-
8.	इतर	रु.500/-

लेबल मूल्य

हॅण्डलूम मार्क लेबल पॉलिएस्टर टाफेटा मटेरियलपासून बनवले जाते. प्रत्येक लेबलचं मूल्य 60 पैसे असेल. नोंदणी झालेले उपयोगकर्ता त्यांच्या ठराविक उत्पन्न विक्री क्षमतेप्रमाणे लेबल खरीदी करण्याचे हक्कदार असतील .

अंमलात आणण्याचे उपाय

- ❖ ठराविक काळात पदाधिका-यांच्या टीम कडून पाहणी (Surveillance) लेखापरीक्षा.
- ❖ बाजारातून नमूने खरीदीच्या माध्यमातून हॅण्डलूम मार्क प्रॉडक्टचे अचानक सत्यापन सुद्धा करण्यात येईल .
- ❖ उत्पादक जेव्हा व्यापारी निर्यातदार, किरकोळ विक्रेत्यांना हातमाग उत्पादाचा पुरवठा करतील, तेव्हा इतर आवश्यक व्यावसायिक कागदपत्रां सोबत एक स्व-प्रमाणपत्र असे असेल की ते उत्पाद हातमागवर निर्मित आहे
- ❖ याशिवाय हॅण्डलूम मार्कच्या दुरुपयोगाबद्दल वस्त्र समिती व नोंदणी झालेले उपयोगकर्ता यांच्यात झालेल्या करारनाम्यात दंडाचे कलम नमुद केलेले असेल.

- पहिल्या कलमाप्रमाणे प्राथमिक तपासणीनंतर उपयोगकर्त्यांची नोंदणी रद्द केली जाईल. यानंतर ताबडतोब लेबलांचा करण्यात येणारा पुरवठा थांबविण्यात येईल.
- दुस-या कलमप्रमाणे ट्रेडमार्क्स अधिनियम, 1999 च्या अध्याय XII मधील तरतुदीनुसार व्यक्ती / व्यावसायिक संस्थेविरुद्ध कार्यवाही करण्यात येईल . यात कैदेच्या शिक्षेचा अंतर्भाव आहे. जी सहा महिन्यापेक्षा कमी नसेल . ही शिक्षा तीन वर्षापर्यंत वाढविली जावू शकते तसेच यासोबतचा दंड पन्नास हजार रुपयापेक्षा कमी नसेल हा दंड दोन लाख रुपयापर्यंत वाढविला जावू शकतो . दुस-यांदा आणि नंतर पुढे दोषी आढळल्यास दंड आणखी वाढेल .
- तिस-या कलमाप्रमाणे कॉपीराइट 1957 च्या अध्याय XIII मधील तरतुदीनुसार व्यक्ती / सत्तेच्या विरुद्ध कार्यवाही केली जाईल. दंडाचा प्रकार ट्रेडमार्क्स अधिनियम 1999 समान असेल .

ग्राहकाबाबत

जर एखाद्या ग्राहकाला हॅण्डलूम मार्क लावलेल्यां एखादया उत्पादाच्या अस्सलतेबद्दल शंका असेल तर तो ग्राहक बिलाची प्रत आणि कोड नंबरसह वस्त्र समितीशी संपर्क करु शकतो . पडताळणीनंतर निष्कर्षांच्या आधारे वस्त्र समितीकडून ट्रेडमार्क्स अधिनियम 1999 नुसार आणि उपयोगकर्त्यांच्या द्वारे केलेच्या करारनाम्याप्रमाणे कार्यवाही करण्यात येईल. यासंदर्भात ग्राहक कोर्टात सुद्धा दाद मागू शकतो.

<u>वस्त्र समिती, इप्लिमेन्टेशन एजेंसी बाबत</u>

वस्त्र समिती एक वैधानिक संस्था आहे. जी भारतीय वस्त्र उद्योग गुणवत्तेला प्रोत्साहित करण्याच्या हेतूने 1963 मध्ये संसदेच्या अधिनियमांतर्गत स्थापित केलेली आहे. समितीचे उद्योगांना सेवा देण्याचे कार्य देशभरात स्थापित 27 कार्यालयांच्या माध्यमातून करण्यात येते. समितीमध्ये एकूण 600 पदाधिकारी आहेत. यापैकी 400 तांत्रिक योग्यताधारक आहेत. हे कार्यालय पुढील पत्यांप्रमाणे आहेत.

सदस्य - सचिव, वस्त्र समिति
पी. बालू रोड, प्रभादेवी चौक,
प्रभादेवी, मुंबई-400 025.
टेलीफोनः 022+66527507,66527500
फैक्सः 022-66527509
ई-मेलः secy@giasbm01.vsnl.net.in
वेबसाइटः http://textilescommittee.gov.in/

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
"अंकुर", दीनाबाई टॉवर के सामने,
मिर्जापुर रोड, लाल दरवाजा,
अहमदाबाद – 380001(गुजरात)
टेलीफोन नं. 079/25507612
फैक्स नं. 079/25507633
ई मेल : tcabd@eth.net

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
(एफ के सी सी आई, डब्ल्यू टी सी बिल्डिंग),
पहली मंज़िल, केम्पेगोवडा रोड,
बंगलौर- 560009 (कर्नाटक)
टेलीफोन/फैक्स नं.:080/22261401.
ई मेलः tcblr@vsnl.net

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
उड़ीसा स्टेट हैण्डलूम डेवलपमेंट कॉर्पोरेशन लि.,
हस्तन्ता भवन, जनपथ, यूनिट IX,
भुवनेश्वर-751022 (उड़ीसा)
टेलीफोन नः 0674/2543723,

ई मेल : tcbbsr@sify.com

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
नॉर्थ विंग, पहली मंजिल,टी एन एस सी बोर्ड
कॉम्प्लेक्स, 212, आर. के. मठ रोड, मैलापुर,
चेन्नई- 600004. (तमिलनाडु)
टेलीफोन:91-44-24610887/5901/24640240
टेलिफैक्स:91-44-24615901
ई-मेल: tc-chennai@dataone.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
राज चेंबर्स, 978 ए, थडगम रोड,
कोयम्बतूर-641002. (तमिलनाडु)
टेलीफोन नं. 91-422-2473094
फैक्स नं.91-422-2472689
ई मेल: tccbe@dataone.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
3/108, एम.जी.रोड, (मेन रोड),
इकम्बरकुप्पम-517 592,
नागरी मण्डलम , जिला-चित्तूर (आंध्र प्रदेश),
टेलीफोन नं.: 91-8577-234619
ई-मेल: texcomnri@sify.com

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
द्वारा:आन्ध्र प्रदेश कॉटन मिल्स असोसिएशन,
लक्ष्मीपुरम मेन रोड,
गुंतुर-522 007(आन्ध्र प्रदेश)
टेलीफोन नं.: 91-863-2218951.
ई मेल: tcguntur@sify.com

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
पहली मंजिल, युएनआई बिल्डिंग,
डी.नं.10-1-1200, ए.सी. गार्डन
मासब टैंक रोड,
हैदराबाद-500 034
टेलीफोन / फैक्स नं. 91-40-23327153
ई मेलः rotchyd@yahoo.co.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
हॉल नं.1, वार्ड नं.10,
राजाराम स्टेडियम, शिवाजी पुतल्याच्या जवळ,
इंचलकरंजी- 416115.
टेलीफोन नं. : 91-230-2420838.
ई मेल : tcich@sancharnet.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
सी- 1, एफ - टाइप, इंदिरा काम्प्लेक्स,
विकास टावर, ए.बी. रोड, नवलखा,
इंदौर- 452001
टेलीफोन नं.: 91-731-2401243.
ई मेलः tcindore@vsnl.net

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
एन/एस/ओ/2, नेहरु प्लेस, टोंक रोड,
जयपुर-302015
टेलीफोन नं. 91-141-2405234
ई मेलः tcjaipur@gmail.com

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
प्लॉटिनम सेंटर, दुसरा मजला, बैंक रोड,
कण्णूर-670001
टेलीफोन नं. 91-497-2706390
ई मेल: tckannur@dataone.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
117/Q/52, शारदा नगर (काकदेव),
सिंडिकेट बैंकेच्या जवळ,
कानपुर- 208025.
टेलीफोन नं.: 91-512-2581464
टेली/फॅक्स नं.: 91-512-2582458
ई मेल: tckanpur@dataone.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
केवीआर काम्प्लेक्स, दुसरा मजला,
21- जे, 80 फिट रोड,
करुर - 639002.
टेलीफोन/फैक्स नं. 91-4324-274871
ई मेल: kru_tckarur@dataone.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
ब्लॉक-जी.एन, प्लॉट-38/3
सेक्टर -V, सॉल्ट लेक सिटी,
कोलकाता-700 091
टेलीफोन नं.: 91-33-23575202, 23575155
फैक्स : 91-33-23575202

ई मेल :tccal2@vsnl.net

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय

48-बी, टैगोर नगर, सिविल लाइन्स,
लुधियाना- 141001.
टेलीफोन/फैक्स नं. 91-161-2474906.
ई मेलः tcludhiana@satyam.net.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय

11-बी, जवाहर रोड, चोक्कीकुलम, मदुराई- 625002.
टेलीफोन/फैक्स नं. 91-452-2323303
ई मेलः tcmdu@satyam.net.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय

"वृन्दावन",पहिला मजला, 744,
वेस्ट हाई कोर्ट रोड, धरम पेठ,
नागपुर-440010
टेलीफोन नं. : 91-712-2561564
ई मेलः tcnagpur_ngp@dot.net.

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय

39, कम्युनिटी सेंटर, ईस्ट ऑफ कैलाश,
नवी दिल्ली -110065.
टेली/फैक्स नं.011-26483476
ई मेलः tcdek@vsnl.net

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय

40, कम्युनिटी सेंटर, फेज-1,
नारायणा इंडस्ट्रियल एरिया,

नवी दिल्ली-110028
टेली/फैक्स: 91-11-25896150
ई मेल: tcnarain@vsnl.net

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
शिव कॉम्प्लेक्स, असन्ध रोड,
रेल्वे क्रासिंगच्या जवळ,
पानीपत - 132103.
टेलीफोन नं. 91-180-2658324
ई मेल: tcpanipat@gmail.com

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
एस.के. कॉम्प्लेक्स, दुसरा मजला,
54/598, त्रिचि मेन रोड,
गुगई, सेलम-636 006.
ई मेल: tcsalem@sancharnet.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
162/11,रेल्वे लाइन्स,
सोलापुर-423001
टेलीफोन नं. 91-217-2312698
ई मेल : tcsolapur@sancharnet.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय
ब्लॉक नं. 2(ए),दुसरा मजला,
रेशम भवन, लाल दरवाजा,
सूरत-395003
टेलीफोन नं. 91-261-2423167
ई मेल : tcsurat@yahoo.com

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय

384,बी. एस. सुंदरम रोड,
तिरुपुर-641601
टेली/फैक्स नं. 91-421-2202500
ई मेलः tctirupur@dataone.in

वस्त्र समिति, क्षेत्रीय कार्यालय

ईयूपीईए, बी - 2, गुरुकृपा कालोनी,
नादेसर, वाराणसी - 221002.
टेलीफोन:91-542-2500616,
र्ई-मेल:tcvns@sify.com